

บทที่ 3

ระเบียบวิธีวิจัย

การวิจัยเรื่องกระบวนการพัฒนาไปสู่ชุมชนการเรียนรู้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ที่เน้นศึกษาบนพื้นฐานจากสภาพความเป็นจริงของชุมชนที่มีการพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่องและยาวนาน และมีความโดดเด่นในด้านการเป็นชุมชนที่มีการสร้างและใช้ความรู้ภูมิปัญญาอันเก่าแก่ รวมทั้งมีการถ่ายทอดความรู้ จนสามารถนำความรู้มาพัฒนาเป็นอาชีพสร้างรายได้ให้กับคนในชุมชน ชุมชนสามารถพึ่งตนเองได้ โดยผลที่ได้จากการศึกษาจะนำมาพัฒนาเป็นกรอบแนวทางในการพัฒนาชุมชนการเรียนรู้ที่สามารถประยุกต์ใช้กับชุมชนอื่นๆ ต่อไป โดยมีขั้นตอนในการวิจัยดังต่อไปนี้

1. รูปแบบในการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ เพื่อศึกษาลักษณะของชุมชนการเรียนรู้ในบริบทสังคมไทย และกระบวนการพัฒนาไปสู่ชุมชนการเรียนรู้ รวมทั้งปัจจัยที่จะมีอิทธิพลต่อการพัฒนาไปสู่ชุมชนการเรียนรู้ ทั้งนี้จากการสังเคราะห์เอกสาร ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องทั้งในประเทศและต่างประเทศ พบว่า ชุมชนการเรียนรู้ (Learning Community) ประกอบไปด้วยคนสิ่งแวดล้อมของชุมชน และกระบวนการถ่ายทอดความรู้ ดังนั้นในการอธิบายแนวทางในการพัฒนาไปสู่ชุมชนการเรียนรู้ ผู้วิจัยจึงต้องเข้าไปสร้างความสัมพันธ์และใช้ชีวิตในชุมชน เพื่อสังเกตอย่างมีส่วนร่วม (Participant Observation) พร้อมทั้งการเก็บรวบรวมข้อมูลอย่างละเอียด และต่อเนื่อง เพื่อให้ได้มาซึ่งข้อมูลที่ตรงตามความเป็นจริงและชัดเจน

2. พื้นที่ในการวิจัย

ผู้วิจัยได้กำหนดพื้นที่หลักในการวิจัยและการเก็บรวบรวมข้อมูล ได้แก่ ชุมชนตำบลด่านเกวียน อำเภอโชคชัย จังหวัดนครราชสีมา ซึ่งเป็นชุมชนที่แบ่งเขตการปกครองออกเป็นสองส่วนอันประกอบไปด้วย

ส่วนที่หนึ่ง เขตเทศบาลตำบลด่านเกวียน ในเขตปกครองนี้ครอบคลุมพื้นที่ 2 ตำบล คือ ตำบลด่านเกวียน 6 หมู่บ้าน ได้แก่ หมู่ 1, 2, 3, 7, 8 และหมู่ที่ 10 บางส่วน ตำบลท่าอ่าง 3 หมู่บ้าน ได้แก่ หมู่ที่ 3, 4 และหมู่ที่ 6 โดยพื้นที่ตำบลด่านเกวียนแบ่งออกเป็นชุมชนได้ 10 ชุมชน ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1. หมู่ที่ 1 แบ่งออกเป็น 3 ชุมชน คือ ชุมชนด่านเกวียน ชุมชนด่านกลาง ชุมชนริมมูล
2. หมู่ที่ 2 แบ่งออกเป็น 2 ชุมชน คือ ชุมชนโพธิ์ทอง ชุมชนอิฐมอดู

3. หมู่ที่ 3 แบ่งออกเป็น 2 ชุมชน คือ ชุมชนหนองกระโดน ชุมชนเครื่องปั้นดินเผา
ด้านเกวียน

4. หมู่ที่ 7 แบ่งออกเป็น 1 ชุมชน คือ ชุมชนด่านชัย

5. หมู่ที่ 8 แบ่งออกเป็น 1 ชุมชน คือ ชุมชนใหม่หนองขาม

6. หมู่ที่ 10 แบ่งออกเป็น 1 ชุมชน คือ ชุมชนหนองสระธาร

ส่วนที่สอง เขตองค์การบริหารส่วนตำบลด้านเกวียนมีจำนวน 6 หมู่บ้าน ดังรายละเอียด
ต่อไปนี้

1. จำนวนหมู่บ้านในเขตองค์การบริหารส่วนตำบลด้านเกวียนเดิมทั้งหมู่บ้านมีจำนวน 1
หมู่บ้าน ได้แก่ หมู่ที่ 9 บ้านหนองไผ่

2. จำนวนหมู่บ้านในเขตองค์การบริหารส่วนตำบลด้านเกวียนเป็นบางส่วนมีจำนวน 5
หมู่บ้าน ได้แก่ หมู่ที่ 1 บ้านด้านเกวียน หมู่ที่ 4 บ้านโนนม่วง หมู่ที่ 5 บ้านตูม หมู่ที่ 6 บ้านหนอง
บอน และ หมู่ที่ 10 บ้านหนองสระธาร

ซึ่งจากการแบ่งเขตการปกครองทั้งสองส่วน โดยชุมชนที่หนึ่งใช้คำว่าชุมชนก็คือหมู่บ้าน
ส่วนอีกชุมชนใช้คำว่าหมู่บ้านก็คือชุมชน ส่วนผู้วิจัยใช้คำว่าชุมชนตำบลด้านเกวียน อำเภอโคกชัย
จังหวัดนครราชสีมา เพราะในตำบลด้านเกวียนมีบุคคลหลายๆ คน หลายๆ ครัวเรือน ที่ตั้งถิ่น
ฐานอยู่รวมกัน มีวิถีชีวิตที่เกื้อกูลกัน มีความสัมพันธ์และทำกิจกรรมร่วมกัน อาทิ กิจกรรมทาง
ศาสนา วัฒนธรรมประเพณี รวมทั้งมีการรวมตัวกันด้วยความรัก ความเข้าใจและมีการสื่อสาร
ร่วมกันเป็นอย่างดี นอกจากนี้ชุมชนตำบลด้านเกวียนยังเป็นชุมชนที่คนในชุมชนมีการเรียนรู้ใน
การทำเครื่องปั้นดินเผา จนเกิดประโยชน์ทางเศรษฐกิจในชุมชน รวมทั้งคนในชุมชนมี
ความสามารถในการจัดการภายในชุมชน โดยนำเอาทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ในชุมชนมาใช้ให้
เกิดประโยชน์ นอกจากนี้ในชุมชนยังมีแหล่งเรียนรู้ที่สำคัญซึ่งประกอบไปด้วยครูภูมิปัญญาที่มี
ความรู้และประสบการณ์ในการทำเครื่องปั้นดินเผาที่มีเอกลักษณ์เป็นของตนเองและสิ่งสำคัญ คือ
ในชุมชนมีกระบวนการถ่ายทอดความรู้ในการทำเครื่องปั้นดินเผาจากรุ่นสู่รุ่นอย่างต่อเนื่อง ซึ่งอาจ
กล่าวได้ว่าชุมชนนี้เป็นชุมชนที่มีการสร้าง การถ่ายทอดความรู้และการใช้ความรู้ในการประกอบ
อาชีพเครื่องปั้นดินเผาอย่างยาวนาน ชุมชนพึ่งตนเองได้

3. หน่วยที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล

หน่วยที่ใช้ในการวิเคราะห์ คือชุมชน และครัวเรือนของชาวบ้านทั่วไป และครัวเรือนที่
ประกอบอาชีพด้านการผลิตเครื่องปั้นดินเผาตำบลด้านเกวียนชุมชนตำบลด้านเกวียน อำเภอโคกชัย
จังหวัดนครราชสีมา

4. ผู้ให้ข้อมูล

ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้เก็บข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูล 2 กลุ่ม คือ

4.1 กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญหรือผู้รู้ (Key Informants) โดยผู้วิจัยได้เข้าไปศึกษาในชุมชน ผู้วิจัยได้เลือกผู้รู้ที่จะให้ข้อมูลเกี่ยวกับบริบทชุมชน รวมทั้งข้อมูลในด้านการเปลี่ยนแปลงของชุมชนตำบลด่านเกวียนที่มีการเคลื่อนไหวมาโดยตลอด โดยมีความรู้ดั้งเดิมของชุมชน ซึ่งก็คือความรู้ในเรื่องการปั้นเครื่องปั้นดินเผาเป็นตัวขับเคลื่อนชุมชน ผู้ให้ข้อมูลดังกล่าว ได้แก่ ผู้เฒ่า-ผู้แก่ ผู้อาวุโสประจำชุมชน ที่อยู่มาอย่างยาวนาน จนเห็นความเปลี่ยนแปลงในชุมชนตำบลด่านเกวียนมาโดยตลอด รวมทั้งผู้นำด้านศาสนา ผู้นำด้านการปกครอง อาทินายกเทศมนตรีเทศบาลตำบลด่านเกวียน นายกองค์การบริหารส่วนตำบลด่านเกวียน กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน พัฒนาการ ครู-อาจารย์ ผู้นำองค์การชุมชน ชาวบ้านทั่วไป และชาวบ้านที่ทำเครื่องปั้นดินเผา

4.2 ผู้ให้ข้อมูลในระดับครัวเรือน โดยผู้วิจัยได้สัมภาษณ์ข้อมูลในเรื่ององค์ประกอบที่สำคัญของชุมชนการเรียนรู้ ที่ประกอบไปด้วยคน สิ่งแวดล้อมของชุมชนและกระบวนการถ่ายทอดความรู้ที่เป็นภูมิปัญญา โดยเริ่มที่ว่าลักษณะของคนในชุมชน สิ่งแวดล้อมของชุมชน ที่ประกอบไปด้วยความรู้ ซึ่งในที่นี้ก็คือ การทำเครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียนนั้นที่มีพัฒนาการ มีการเปลี่ยนแปลงในแต่ละช่วงเวลา วัตถุดิบที่ใช้ทำซึ่งก็คือดินด่านเกวียนที่เป็นทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ในท้องถิ่น และอุปกรณ์เครื่องมือที่ได้มีการปรับเปลี่ยนให้เหมาะสมในแต่ละยุคสมัย กระบวนการและเทคนิคในการผลิตที่เริ่มตั้งแต่การเตรียมดิน การผสมดิน การเหยียบดิน การขึ้นรูปดินเป็นแท่งเพื่อใช้ปั้น การปั้น การแกะลาย การนำเจ้าเตาเผา การเผา การลงสี ตลอดจนเทคนิคในการปรับรูปแบบของเครื่องปั้นดินเผาให้ตรงกับความต้องการของตลาดอยู่ตลอดเวลา รวมไปถึงวัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อ และสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่มีผลในการทำเครื่องปั้นดินเผา นอกจากนี้ยังมีลักษณะและความสำคัญของแหล่งเรียนรู้ในชุมชน ซึ่งประกอบไปด้วย ครูภูมิปัญญา ผู้รู้ในชุมชน ยิ่งไปกว่านั้นผู้วิจัยยังได้สัมภาษณ์ในเรื่องลักษณะการถ่ายทอดความรู้ในชุมชน กระบวนการถ่ายทอดความรู้และเครื่องมือที่ใช้ในการถ่ายทอดความรู้ รวมทั้งปัจจัยต่าง ๆ ที่มีผลทำให้ชุมชนสามารถพัฒนาตนเองเข้าสู่ชุมชนการเรียนรู้ ผู้ให้ข้อมูลได้แก่ ครูภูมิปัญญา ซึ่งก็คือผู้ที่ทำมาตลอดและถ่ายทอดความรู้ให้คนอื่น ผู้รู้ในการทำเครื่องปั้นดินเผา ตลอดจนครัวเรือนผู้ประกอบอาชีพด้านเครื่องปั้นดินเผา ครัวเรือนที่ทำกิจการเครื่องปั้นดินเผาเป็นธุรกิจ ครัวเรือนที่ทำกิจการเครื่องปั้นดินเผาและให้ความร่วมมือกับทางราชการ ครัวเรือนที่ทำกิจการเครื่องปั้นดินเผาด้วยการสืบทอดความรู้ที่เป็นภูมิปัญญาในด้านการปั้นรูปแบบต่างๆ รวมทั้งครัวเรือนที่ประกอบอาชีพเป็นผู้ผลิตเครื่องปั้นดินเผา OTOP ต้นแบบ ซึ่งจะแยกเป็นผู้ประกอบการอุตสาหกรรมเครื่องปั้นดินเผาที่มีเตาเผา ผู้ประกอบการอุตสาหกรรมเครื่องปั้นดินเผาที่ปั้นอย่างเดียว ผู้ประกอบการอุตสาหกรรมเครื่องปั้นดินเผาที่ทำสืออย่างเดียว และผู้ประกอบการอาชีพรับจ้างอุตสาหกรรมเครื่องปั้นดินเผา รวมทั้งครัวเรือนชาวบ้านทั่วไปที่ไม่ได้ทำ

อาชีพเครื่องปั้นดินเผา แต่อยู่ในชุมชนมานาน จึงมีความรู้ในการทำเครื่องปั้นดินเผา และเป็นกลุ่มบุคคลที่รู้ถึงการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ในการทำเครื่องปั้นดินเผามาโดยตลอด

5. ระยะเวลาในการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ใช้เวลาในการรวบรวมข้อมูลด้วยวิธีการศึกษาเชิงคุณภาพรวมระยะเวลา 10 เดือน ตั้งแต่เดือนมีนาคม พ.ศ. 2549 โดยผู้วิจัยได้ลงพื้นที่ในช่วงแรกเพื่อทำความรู้จักแนะนำตัวและสร้างความสัมพันธ์กับคนในชุมชน จากนั้นจึงเริ่มทำการเก็บข้อมูลเป็นระยะ นำข้อมูลที่เก็บได้มาปรึกษาอาจารย์เป็นระยะ ๆ หากข้อมูลในส่วนใดยังไม่ครบถ้วนสมบูรณ์ ผู้วิจัยจะกลับไปเก็บข้อมูลเพิ่ม ดังนั้นผู้วิจัยจึงเก็บข้อมูลภาคสนามหลายช่วงเวลา โดยเริ่มตั้งแต่เดือนมีนาคม พ.ศ. 2549 ถึงเดือนมิถุนายน พ.ศ. 2549 ช่วงที่สองตั้งแต่เดือนกันยายน พ.ศ. 2549 ถึงเดือนมกราคม พ.ศ. 2550 หลังจากนั้นเป็นการวิเคราะห์ข้อมูลรวมและเขียนรายงาน

6. วิธีการและเครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยใช้การสัมภาษณ์ และการสังเกตเป็นวิธีการหลักในการเก็บรวบรวมข้อมูล ดังรายละเอียดต่อไปนี้

6.1 การสัมภาษณ์ ผู้วิจัยใช้เทคนิคการสัมภาษณ์กลุ่ม (Group Interview) ในการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญหรือผู้รู้ ส่วนการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลระดับครัวเรือน จะใช้การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-depth Interview) ซึ่งเป็นการสัมภาษณ์รายบุคคลกับครูภูมิปัญญา ซึ่งก็คือผู้ที่ทำมาตลอดและถ่ายทอดความรู้ให้คนอื่น ผู้รู้ในการทำเครื่องปั้นดินเผา ครัวเรือนผู้ประกอบอาชีพด้านเครื่องปั้นดินเผา ครัวเรือนที่ทำกิจการเครื่องปั้นดินเผาเป็นธุรกิจ ครัวเรือนที่ทำเครื่องปั้นดินเผาและเข้าทำกิจกรรมกับทางการ ครัวเรือนที่ทำกิจการเครื่องปั้นดินเผาด้วยการสืบทอดความรู้ที่เป็นภูมิปัญญาในด้านการปั้นในรูปแบบต่าง ๆ รวมทั้งครัวเรือนที่ประกอบอาชีพเป็นผู้ผลิตเครื่องปั้นดินเผา ผู้ประกอบการอุตสาหกรรม เครื่องปั้นดินเผาที่มีเตาเผา ผู้ประกอบการอุตสาหกรรมเครื่องปั้นดินเผาที่ทำส้อย่างเดียว และผู้ประกอบการอาชีพรับจ้างอุตสาหกรรมเครื่องปั้นดินเผา รวมทั้งครัวเรือนชาวบ้านทั่วไปที่ไม่ได้ทำอาชีพเครื่องปั้นดินเผาแต่อยู่ในชุมชนมานาน จึงมีความรู้ในการทำเครื่องปั้นดินเผา และเป็นกลุ่มบุคคลที่รู้ถึงการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ในการทำเครื่องปั้นดินเผามาโดยตลอด โดยผู้วิจัยมีแนวทางการสัมภาษณ์เป็นเครื่องมือในการรวบรวมข้อมูล เพื่อให้ได้ข้อมูลครบถ้วนและตรงตามวัตถุประสงค์ในการวิจัยแนวทางในการสัมภาษณ์เพื่อใช้เก็บรวบรวมข้อมูลแบ่งออกเป็น 2 ชุดดังนี้

6.1.1 แนวทางในการสัมภาษณ์ชุดที่ 1

แนวทางการสัมภาษณ์ชุดนี้เป็นเครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูลพื้นฐานที่สำคัญและบริบทของชุมชน เพื่อใช้ในการสัมภาษณ์ผู้รู้หรือผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ที่ได้กำหนดประเด็นที่ศึกษาไว้ดังนี้

- 1) สภาพทางกายภาพ อันประกอบไปด้วยที่ตั้งและอาณาเขต ลักษณะภูมิประเทศ ภูมิอากาศ การคมนาคม สาธารณูปโภคต่าง ๆ
- 2) สภาพทางเศรษฐกิจ ที่ว่าด้วยเรื่องของการประกอบอาชีพของคนในชุมชนและแหล่งรายได้
- 3) สภาพทางสังคมและวัฒนธรรม ประวัติชุมชนตลอดจนเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชน ที่ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ขึ้นในชุมชน การเมือง การปกครอง การศึกษา ประชากร ประเพณี ความเชื่อ ศาสนา ภาษา ความสัมพันธ์ระหว่างคนในชุมชนและคนนอกชุมชน

6.1.2 แนวทางในการสัมภาษณ์ชุดที่ 2

แนวทางการสัมภาษณ์ชุดนี้ สำหรับการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก ใช้สัมภาษณ์ครูภูมิปัญญา และครัวเรือนที่ประกอบอาชีพในการผลิตเครื่องปั้นดินเผา ซึ่งประกอบไปด้วยประเด็นดังต่อไปนี้

- 1) พลวัตในการผลิตเครื่องปั้นดินเผา โดยเริ่มตั้งแต่ในอดีตว่าใครหรือกลุ่มใดเป็นผู้เริ่ม ทำมาถึงทำเครื่องปั้นดินเผา ในช่วงเวลาที่มีกระบวนการเปลี่ยนแปลงอย่างไร ใครเข้ามาทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว แล้วการเปลี่ยนแปลงนำไปสู่การพัฒนาในการทำเครื่องปั้นดินเผาอย่างไรบ้างจนถึงปัจจุบัน ชุมชนได้ประโยชน์อย่างไรบ้าง
- 2) กระบวนการในการทำเครื่องปั้นดินเผาตั้งแต่ในอดีตจนถึงปัจจุบัน เริ่มจากองค์ประกอบของการทำ วัตถุดิบที่ใช้ทำ ผู้ทำ อุปกรณ์เครื่องมือที่ใช้ทำ ขั้นตอนและวิธีในการทำ ตลอดจนความเชื่อที่สั่งสมมาที่มีความสัมพันธ์กับผู้ทำและวิธีในการทำ
- 3) กระบวนการเรียนรู้ในการทำเครื่องปั้นดินเผาของคนในชุมชน โอกาสในการเรียนรู้ของคนในชุมชน ตลอดจนความสามารถในการเรียนรู้ของคนในชุมชนกับการสร้างความรู้ใหม่ รวมถึงแหล่งเรียนรู้ที่สำคัญในชุมชน คุณค่าและประโยชน์ของแหล่งเรียนรู้
- 4) ลักษณะการทำงานของคนในชุมชนกับผู้อื่นและกิจกรรมที่แสดงให้เห็นถึงความร่วมมือในการทำงานของคนในชุมชน
- 5) วิธีการถ่ายทอดความรู้ในการทำเครื่องปั้นดินเผา ซึ่งครอบคลุมตั้งแต่เรื่องลักษณะของการถ่ายทอด กระบวนการในการถ่ายทอดและเครื่องมือที่ใช้ในการถ่ายทอดความรู้ในการทำเครื่องปั้นดินเผา รวมไปถึงผู้สืบทอดและการมองเห็นถึงคุณค่าของความรู้ในการทำเครื่องปั้นดินเผา
- 6) ลักษณะผู้นำในชุมชน และลักษณะผู้นำกับการส่งเสริม สนับสนุนให้คนในชุมชนสนใจใฝ่หาความรู้ มีการเรียนรู้ การใช้ความรู้และการถ่ายทอดความรู้ในการทำเครื่องปั้นดินเผา รวมถึงการสร้างบรรยากาศในชุมชนให้คนในชุมชนถ่ายทอดความรู้ฝังลึกในตัวบุคคล (Tacit knowledge) ที่แต่ละคนมีอยู่ออกมาด้วยความเต็มใจ และทักษะ ความสามารถ ความชำนาญ เพื่อพัฒนาความรู้ให้ขยายวงกว้างต่อไป

7) รูปแบบของโครงสร้างชุมชนที่เอื้อต่อการและการสนับสนุนให้เกิดการเรียนรู้ การใช้และการถ่ายทอดความรู้ในการทำเครื่องปั้นดินเผา รวมถึงการกำหนดวัฒนธรรม พฤติกรรมและการสื่อสารเพื่อกระตุ้นให้คนในชุมชนได้รู้ และมีการพัฒนาความรู้ของตนเองอยู่ตลอด

8) บทบาทของผู้นำในชุมชนกับการสร้างบรรยากาศและกระตุ้นให้คนในชุมชนเกิดการยอมรับกัน ไว้วางใจซึ่งกันและกันเพื่อเกิดการแบ่งปันความรู้ให้กัน ตลอดจนการอำนวยความสะดวกให้คนในชุมชนมีการเรียนรู้จากเหตุการณ์และประสบการณ์จริง ซึ่งครอบคลุมไปถึงการเปิดโอกาสให้คนในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมคิด จัดลำดับความสำคัญวิเคราะห์หาสาเหตุ แก้ไข วางแผน ดำเนินงานตามแผนและประเมินผลต่อการทำงานทุกเรื่อง หรือต่อปัญหาสถานการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชน รวมทั้งการสร้างความสัมพันธ์ที่ให้คนในชุมชนเกิดความรัก สามัคคี เอื้ออาทร และปรารถนาดีต่อกัน ที่จะส่งผลต่อการทำงานร่วมกัน การแก้ปัญหา สิ่งสำคัญ คือ การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างกัน

9) กระบวนการและรูปแบบของการได้รับการสนับสนุน จากรัฐบาลหรือหน่วยงานต่าง ๆ

10) การบริหารจัดการในการทำเครื่องปั้นดินเผาที่เกิดจากการใช้ความรู้ของคนในชุมชนที่เป็นภูมิปัญญาอันเก่าแก่ ที่เริ่มจากทำเพื่อใช้สอยในชีวิตประจำวัน จนเกิดการรวมตัวของคนในชุมชน การมีส่วนร่วมคิด ร่วมวางแผน ร่วมตัดสินใจ และนำทรัพยากรที่มีอยู่ในท้องถิ่นมาใช้ให้เกิดประโยชน์ จนสามารถพัฒนาไปสู่การทำให้เป็นธุรกิจเพื่อตอบสนองความต้องการทางการตลาด

6.1.3 การเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยวิธีการสัมภาษณ์ ผู้วิจัยมีวิธีการดังนี้

1) การสัมภาษณ์ระดับผู้รู้ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เริ่มต้นด้วยการแนะนำตัว และถามทุกข์สุขของผู้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับข้อมูลส่วนบุคคลหรือข้อมูลของครัวเรือน ผู้วิจัยเริ่มต้นด้วยการพูดคุยซักถามในเรื่องทั่วไป โดยไม่สร้างความอึดอัดใจ ไม่รวบรวมคำถามที่เจาะลึกเฉพาะเรื่อง ปลอ่ยให้การสนทนาซักถามดำเนินไปอย่างธรรมชาติ พร้อม ๆ กับสังเกตกิริยาท่าทางของผู้ให้ข้อมูล พยายามสร้างความไว้วางใจ ความคุ้นเคยให้เกิดขึ้น จนกระทั่งแน่ใจและเข้าใจทั้งสองฝ่ายจึงขออนุญาตจดบันทึกและพยายามระมัดระวังกิริยาท่าทาง โดยพยายามแสดงออกโดยใช้คำพูดที่เป็นการยอมรับ ให้เกียรติ และจริงใจ อย่างเสมอต้นเสมอปลาย เพื่อนำไปสู่การแลกเปลี่ยนสนทนา และสร้างความไว้วางใจให้เกิดขึ้นพร้อม ๆ กับสังเกตอาการกิริยาของผู้ให้ข้อมูล ถ้าผู้ให้ข้อมูลเกิดความเบื่อหน่าย หรือแสดงสีหน้า ท่าทาง จะชวนคุยเรื่องอื่นที่น่าสนใจแทน เช่น การแลกเปลี่ยนความคิดเห็นเกี่ยวกับเรื่องราวชีวิตในแง่มุมต่างๆ จนกว่าจะประเมินได้ว่าผู้ให้ข้อมูลพร้อม จึงจะเริ่มเข้าสู่คำถามต่อไป

2) การสัมภาษณ์ระดับครัวเรือน ใช้วิธีการสัมภาษณ์คล้ายกับการสัมภาษณ์ผู้รู้หรือ ผู้ให้ข้อมูลคนสำคัญ แต่เนื่องจากผู้วิจัยใช้การสัมภาษณ์เชิงลึก ผู้วิจัยจึงต้องมี

ส่วนร่วมหรือเข้าช่วยเหลืองานบางอย่างที่ผู้วิจัยสามารถทำได้ อาทิ หากชาวบ้านซึ่งอยู่ในชุมชน กำลังทำงานอยู่ ผู้วิจัยจะเข้าไปช่วย เช่น ช่วยเตรียมดิน ช่วยยกภาชนะต่างๆ เข้าเตาเผา ซึ่งก็พบว่า ทำให้ชาวบ้านมีความไว้วางใจในตัวผู้วิจัย และยอมให้ผู้วิจัยช่วยเหลืองานมากขึ้น มีการเรียกให้ รับประทานอาหารด้วยกัน ผู้วิจัยอายุน้อยกว่าชาวบ้านก็ให้ความเอ็นดูเหมือนลูกหลาน ซึ่งประเมิน ได้จากการมีความกระตือรือร้น ตั้งใจในการตอบคำถาม รวมทั้งชาวบ้านเริ่มเล่าประวัติ ชีวิตความเป็นมาส่วนตัวในแง่มุมต่างๆ มากขึ้นทั้งภายในครอบครัวด้วย นอกจากนี้ยังซักถามเรื่องส่วนตัว ของผู้วิจัย และถามหาผู้วิจัยถ้าไม่ได้เข้าไปเก็บข้อมูลในชุมชน บางครั้งชวนผู้วิจัยไปดูกระบวนการ ผลิตเครื่องปั้นดินเผา ตั้งแต่ยังเป็นกองวัตถุดิบ ซึ่งประกอบไปด้วยดิน ฟิน และเริ่มเข้าสู่ กระบวนการเตรียมดิน การเหยียบดิน การผสมดิน การอัดดินเป็นแท่ง การปั้น การแกะลาย การ นำเข้าเตาเผา การลงสี รวมทั้งการนำไปดูเตาเผาจริง เครื่องหมุนแบบโบราณที่เรียกว่า “พะมอน” ซึ่งปัจจุบันใช้เครื่องหมุนแบบมอเตอร์ โดยพาผู้วิจัยไปดูประมาณ 1-2 ชั่วโมง การสัมภาษณ์ ในช่วงนี้จะใช้เวลาประมาณ 1 ชั่วโมงถึง 2 ชั่วโมง ตามสภาพเงื่อนไขของแต่ละบุคคล ก่อนสิ้นสุด การสัมภาษณ์ผู้วิจัยและผู้ให้ข้อมูลจะทำความตกลงร่วมกันในการนัดสัมภาษณ์ครั้งต่อไป โดย ขึ้นกับความสะดวกของผู้ให้ข้อมูลเป็นสำคัญว่าจะเป็นอย่างไรมาก่อน อย่างไร จนกระทั่งสิ้นสุดการ วิจัย

6.2 การสังเกต ผู้วิจัยการสังเกตทั้งแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม โดยมีแนวทางการ สังเกต ซึ่งประกอบไปด้วยแนวทางการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม (Non-participant Observation) และแนวทางการสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participant Observation) เป็นเครื่องมือในการเก็บรวม รวมข้อมูล

6.2.1 การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม (Non-participant Observation) ในการวิจัย ครั้งนี้ ผู้วิจัยใช้การสังเกตแบบมีโครงสร้าง โดยผู้วิจัยได้ใช้เทคนิคนี้ในช่วงแรกของการเข้าไปอยู่ใน ชุมชน เพื่อศึกษาเกี่ยวกับบริบทของชุมชน สภาพความเป็นอยู่ของคนในชุมชน พื้นที่ ขนาดของ พื้นที่ ลักษณะบ้านเรือน ลักษณะร้านค้าเครื่องปั้นดินเผา หน่วยงานภาครัฐต่างๆ โรงเรียน วัด สถานที่ทำเครื่องปั้นดินเผา

6.2.2 การสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participant Observation) ผู้วิจัยใช้การ สังเกตแบบมีส่วนร่วม เพื่อเข้าใจในวิถีชีวิตของคนในชุมชน ความสัมพันธ์ของคนในชุมชน พร้อมกับ ผู้วิจัยได้ทำความคุ้นเคยและสร้างความสัมพันธ์กับคนในชุมชน ในขณะที่ทำการสังเกตผู้วิจัยจะ ทำการจดบันทึกควบคู่ไปด้วย โดยผู้วิจัยใช้การสังเกตแบบมีส่วนร่วมอย่างใกล้ชิด ใช้วิธีการสังเกต โดยตรง ซึ่งผู้วิจัยเข้าร่วมกิจกรรมในช่วงเทศกาลสำคัญๆ กิจกรรมการออกร้าน รวมทั้งเข้าร่วม กิจกรรมที่ทางภายในชุมชนได้จัดขึ้น เข้าร่วมพบปะเพื่อทำความรู้จักและพูดคุยกับชาวบ้าน และ ในช่วงการสังเกตการทำเครื่องปั้นดินเผาผ่านเกวียน คนในชุมชน ครูภูมิปัญญา ทรัพยากรธรรมชาติที่นำมาใช้ การถ่ายทอดความรู้ สถานที่ทำเครื่องปั้นดินเผา ที่ประกอบไปด้วย โรงโห้ เตาเผา รวมถึงสถานที่วางจำหน่าย ผู้วิจัยเริ่มต้นด้วยการสัมภาษณ์ข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับ

การเรียนรู้ การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ของคนในชุมชนกับการทำเครื่องปั้นดินเผา ประวัติและความสามารถพิเศษของครุภูมิปัญญาแต่ละท่านในชุมชน รวมทั้งขั้นตอนการทำเครื่องปั้นดินเผา วัสดุอุปกรณ์ที่ใช้ทำ วัตถุดิบที่ใช้อย่างคร่าวๆ เพื่อเป็นแนวทางในการสังเกต จากนั้นจึงเดินทางเข้าไปดูโรงโหล ซึ่งเป็นสถานที่ที่ใช้ทำเครื่องปั้นดินเผาด้านเกวียน แล้วเข้าไปดูกระบวนการทำเครื่องปั้นดินเผา โดยเริ่มตั้งแต่การเตรียมดิน การผสมดิน การนวดดิน และเข้าเครื่องอัดเป็นแท่ง นำมาขึ้นรูปปั้นตามที่ต้องการ การนำเข้าเตาเผา การลงสี ตลอดจนถึงขั้นการนำออกไปวางจำหน่ายหน้าร้าน

นอกจากนี้ผู้วิจัยยังได้ดูกระบวนการเรียนรู้และการถ่ายทอดความรู้ในการทำเครื่องปั้นดินเผาระหว่างช่างปั้นกับครุภูมิปัญญา ผู้วิจัยได้รู้ถึงเทคนิคในการทำเครื่องปั้นดินเผา รวมทั้งเคล็ดลับต่างๆ ที่มีอยู่ในตัวครุภูมิปัญญาแต่ละท่าน นอกจากนี้ผู้วิจัยยังได้เห็นการมีส่วนร่วมในการทำงาน ความสมานฉันท์ ลักษณะของผู้นำ วัฒนธรรม พฤติกรรม การสื่อสารของคนในชุมชนและโครงสร้างของชุมชนที่เป็นปัจจัยสำคัญในการพัฒนาไปสู่ชุมชนการเรียนรู้ ซึ่งสิ่งเหล่านี้ช่วยให้ผู้วิจัยได้ข้อมูลเพื่อนำมาเป็นส่วนประกอบในการอธิบายงานวิจัยได้

7. การเก็บรวบรวมข้อมูล

7.1 การศึกษาค้นคว้าจากข้อมูลทุติยภูมิ (Second Data) เป็นการเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสารวิชาการต่างๆ เช่น หนังสือ บทความ รายงานการวิจัย วิทยานิพนธ์ แผ่นพับ รวมถึงข้อมูลจากศูนย์ช่วยเหลือทางวิชาการพัฒนาชุมชน เขตที่ 11 นครราชสีมา สำนักงานเขตอำเภอโชคชัย จังหวัดนครราชสีมา องค์การบริหารส่วนตำบลด้านเกวียน อำเภอโชคชัย จังหวัดนครราชสีมา สำนักศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา ข้อมูลที่ทางจังหวัดนครราชสีมาทำออกเผยแพร่ และเอกสารที่เกี่ยวข้อง โดยค้นคว้าจากสถาบันการศึกษาต่างๆ เพื่อนำมาใช้เป็นแนวทางในการศึกษาชุมชน

7.2 การเลือกพื้นที่ ผู้วิจัยได้ทำการเลือกพื้นที่การวิจัย โดยพิจารณาจากการวิเคราะห์สังเคราะห์ทฤษฎี เอกสาร ตำรา และงานวิจัยที่เกี่ยวกับชุมชนการเรียนรู้ (Learning Community) ประกอบไปด้วย คน สิ่งแวดล้อมชุมชน กระบวนการถ่ายทอดความรู้ ซึ่งเมื่อผู้วิจัยพิจารณาจากข้อมูลทุติยภูมิ และบริบทชุมชน แล้วพบว่าชุมชนตำบลด้านเกวียน อำเภอโชคชัย จังหวัดนครราชสีมาเป็นชุมชนดั้งเดิมที่มีการพัฒนามาอย่างต่อเนื่องยาวนาน และเป็นชุมชนที่มีการเรียนรู้การใช้และการถ่ายทอดความรู้ที่เป็นภูมิปัญญาอันเก่าแก่ในการทำเครื่องปั้นดินเผา ที่มีเอกลักษณ์เป็นของตนเอง ซึ่งทำจากดินด้านเกวียนที่เป็นทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ในชุมชนมาสร้างให้เกิดคุณค่า นำรายได้มาสู่คนในชุมชน ชุมชนเข้มแข็ง

7.3 การศึกษาข้อมูลปฐมภูมิ (Primary Data) เป็นการเก็บรวบรวมข้อมูลจากพื้นที่จริง โดยผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลในชุมชนด้วยตนเอง ซึ่งผู้วิจัยได้แบ่งการเก็บรวบรวมข้อมูลดังต่อไปนี้

7.3.1 ช่วงแรก ระหว่างเดือนมีนาคม พ.ศ. 2549 - เดือนพฤษภาคม พ.ศ. 2549 ผู้วิจัยดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลเบื้องต้น และการเข้าพื้นที่เพื่อสร้างความสัมพันธ์กับคนในชุมชน ผู้วิจัยได้แนะนำตนเองครั้งแรกและอธิบายวัตถุประสงค์ในงานวิจัยกับครูโรงเรียนบ้านด่านเกวียนจึงแนะนำให้ผู้วิจัยรู้จักกับผู้นำชุมชน อาทินายกเทศมนตรีตำบลด่านเกวียน ครูภูมิปัญญา ผู้เฒ่า-ผู้แก่ในชุมชน ตลอดจนครูในโรงเรียนบ้านด่านเกวียน โดยครูภูมิปัญญาได้นำผู้วิจัยไปพบปะกับช่างปั้นที่กำลังทำเครื่องปั้นดินเผาอยู่ที่โรงโหล ซึ่งในช่วงแรกของการพบปะเป็นเพียงการแนะนำตัว พูดคุยประวัติส่วนตัว การทำงานของผู้วิจัย ตลอดจนการศึกษาวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยใช้เวลาประมาณ 2 สัปดาห์ โดยเข้าไปช่วงเช้าและกลับตอนเย็น เพื่อสร้างความคุ้นเคย หลังจากนั้นช่างปั้นได้พาผู้วิจัยไปแนะนำกับครัวเรือนต่างๆ ที่ทำเครื่องปั้นดินเผา

ในช่วงแรกผู้วิจัยจะแนะนำตัวว่าเป็นใคร มาจากไหน มาทำอะไรและสร้างความคุ้นเคย ด้วยการพูดคุยเรื่องอื่นๆ อย่างเป็นมิตร อ่อนน้อมถ่อมตน ฝากตัวเป็นลูกเป็นหลาน และพยายามให้คนในชุมชนมองเห็นความตั้งใจจริงของผู้วิจัย นอกจากนี้ผู้วิจัยได้เข้าไปดูการทำเครื่องปั้นดินเผาตามจุดต่างๆ ในชุมชน ตลอดจนการออกมาเยี่ยมสถานที่จัดจำหน่ายของแต่ละครัวเรือน สถานที่ตั้งเตาเผา สถานที่เตรียมดิน เตรียมฟืน จนคนในชุมชนไว้วางใจ พูดคุยด้วยอย่างเป็นกันเอง เชิญชวนให้รับประทานอาหารด้วย เมื่อผู้วิจัยมั่นใจว่าคนในชุมชนไว้วางใจ จึงเก็บข้อมูลตามที่ต้องการ

7.3.2 ช่วงเดือนเมษายน พ.ศ. 2549 - พฤษภาคม พ.ศ. 2549 ผู้วิจัยได้อ่านนิตยสารสัมภาษณ์กลุ่ม (Group Interview) กับกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญหรือผู้รู้ (Key Informants) เพื่อเก็บบริบทที่สำคัญของชุมชน ซึ่งผู้วิจัยใช้แนวทางการสัมภาษณ์ชุดที่ 1 เป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล โดยผู้วิจัยสัมภาษณ์กลุ่มผู้เฒ่า-ผู้แก่ ผู้อาวุโสประจำชุมชนที่อยู่มาอย่างยาวนาน จนเห็นความเปลี่ยนแปลงในชุมชนตำบลด่านเกวียนมาโดยตลอด ผู้นำด้านศาสนา ผู้นำด้านการปกครอง อาทินายกเทศมนตรีเทศบาลตำบลด่านเกวียน นายกองค์การบริหารส่วนตำบลด่านเกวียน กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน พัฒนาการ ครู-อาจารย์ ผู้นำองค์การชุมชน ชาวบ้านทั่วไป และชาวบ้านที่ทำเครื่องปั้นดินเผา โดยสัมภาษณ์เกี่ยวกับสภาพทางกายภาพ อันประกอบด้วยที่ตั้งและอาณาเขต ลักษณะภูมิประเทศ ภูมิอากาศ การคมนาคม สาธารณูปโภคต่างๆ สภาพทางเศรษฐกิจที่ไปด้วยเรื่องของการประกอบอาชีพของคนในชุมชนและแหล่งรายได้ สภาพทางสังคมและวัฒนธรรม ประเพณีชุมชน ตลอดจนเหตุการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชนที่ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงต่างๆ ขึ้นในชุมชน การเมือง การปกครอง การศึกษา การสาธารณสุข ประชากร ประเพณี ความเชื่อ ศาสนา ภาษา การแต่งกาย ความสัมพันธ์ระหว่างคนในชุมชนและคนนอกชุมชน ผู้วิจัยใช้วิธีการสัมภาษณ์โดยเริ่มจากการแนะนำตัว ทักทาย ถามทุกข์สุขทั่วไปของผู้ให้ข้อมูล ไม่เร่งรัดในการป้อนคำถาม สนทนาแบบเป็นธรรมชาติ พยายามสร้างการไว้วางใจ จนแน่ใจและเข้าใจทั้งสองฝ่าย จึงขออนุญาตจดบันทึกพยายามแสดงออกและใช้คำพูดที่เป็นการยอมรับ ระมัดระวังกริยาท่าทางเพื่อนำไปสู่การแลกเปลี่ยนสนทนา การสัมภาษณ์ขั้นนี้ใช้เวลาประมาณ 1-2 ชั่วโมง ที่หน้าบ้านครูภูมิ

ปัญหา ก่อนสิ้นสุดการสัมภาษณ์ผู้วิจัยและผู้ให้ข้อมูลทำความเข้าใจความตกลงกันในลักษณะที่ว่าถ้าผู้วิจัยขาดข้อมูลส่วนใด จะขออนุญาตเพื่อสัมภาษณ์เพิ่มเติมจนครบ โดยทำในช่วงเดือนมิถุนายน พ.ศ. 2549

7.3.3 ช่วงเดือนกันยายน พ.ศ. 2549 - พฤศจิกายน พ.ศ. 2549 เมื่อได้ข้อมูลพื้นฐานทั่วไปเกี่ยวกับบริบทชุมชน ผู้วิจัยจึงได้ทำการเก็บรวบรวมในระดับครัวเรือน โดยผู้วิจัยใช้การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) และใช้แนวทางการสัมภาษณ์ชุดที่ 2 เป็นเครื่องมือในการรวบรวมข้อมูล โดยผู้วิจัยได้สัมภาษณ์ครูภูมิปัญญา ซึ่งเป็นผู้ทำเครื่องปั้นดินเผา มาตลอด และถ่ายทอดความรู้ให้คนอื่น ผู้รู้ในการทำเครื่องปั้นดินเผา ตลอดจนครัวเรือนผู้ประกอบการอาชีพด้านเครื่องปั้นดินเผา ครัวเรือนที่ทำกิจการเครื่องปั้นดินเผาเป็นธุรกิจ ครัวเรือนที่ทำกิจการเครื่องปั้นดินเผาและให้ความร่วมมือกับทางราชการ ครัวเรือนที่ทำกิจการเครื่องปั้นดินเผาด้วยการสืบทอดความรู้ที่เป็นภูมิปัญญาในด้านการปั้นรูปแบบต่างๆ รวมทั้งครัวเรือนที่ประกอบอาชีพที่เป็นภูมิปัญญาในด้านการปั้นรูปแบบต่างๆ รวมทั้งครัวเรือนที่ประกอบอาชีพเป็นผู้ผลิตเครื่องปั้นดินเผา OTOP ต้นแบบ ซึ่งจะแยกเป็นผู้ประกอบการอุตสาหกรรมเครื่องปั้นดินเผาที่มีเตาเผา ผู้ประกอบการอุตสาหกรรมเครื่องปั้นดินเผาที่ปั้นอย่างเดียว ผู้ประกอบการอุตสาหกรรมเครื่องปั้นดินเผาที่ทำสืออย่างเดียว และผู้ประกอบการอาชีพรับจ้างอุตสาหกรรมเครื่องปั้นดินเผา รวมทั้งครัวเรือนชาวบ้านทั่วไปที่ไม่ได้ทำอาชีพเครื่องปั้นดินเผา แต่อยู่ในชุมชนมานาน จึงมีความรู้ในการทำเครื่องปั้นดินเผา และเป็นกลุ่มบุคคลที่รู้ถึงการเปลี่ยนแปลงต่างๆ ในการทำเครื่องปั้นดินเผา มาโดยตลอด โดยผู้วิจัยสัมภาษณ์เกี่ยวกับคนในชุมชน สิ่งแวดล้อมของชุมชน ซึ่งก็คือความรู้ในการทำเครื่องปั้นดินเผา ทรัพยากรธรรมชาติ กระบวนการถ่ายทอดความรู้ แหล่งเรียนรู้ในชุมชน ปัจจัยต่างๆ ที่มีผลทำให้ชุมชนพัฒนาไปสู่ชุมชนการเรียนรู้ ตลอดจนแนวทางในการพัฒนาชุมชนตำบลด่านเกวียนเป็นชุมชนการเรียนรู้ที่สมบูรณ์แบบ อาทิ การสร้างพิพิธภัณฑ์เพื่อการเรียนรู้ การอนุรักษ์ภูมิปัญญาในการทำเครื่องปั้นดินเผา การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติในชุมชน การอบรมผู้เยาว์ในชุมชนให้ทำหน้าที่นำชมและถ่ายทอดความรู้ให้กับผู้สนใจและนักท่องเที่ยวทั้งในและต่างประเทศ การสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ และการแสดงสินค้าตามงานต่างๆ

ทั้งนี้ผู้วิจัยได้ขออนุญาตเข้าดูการทำเครื่องปั้นดินเผาภายในชุมชน โดยเริ่มตั้งแต่การเตรียมดิน เตรียมฟืน การผสมดิน การนำดินอัดเป็นแท่งเพื่อนำไปปั้น การปั้น การนำเข้าเตาเผา การลงสี รวมทั้งการดูสถานที่ที่นำเครื่องปั้นดินเผามาจัดจำหน่าย ในการสัมภาษณ์แต่ละครั้งใช้เวลาสัมภาษณ์ 1-2 ชั่วโมง และผู้วิจัยได้เดินทางไปเก็บข้อมูลในชุมชนสัปดาห์ละ 3-4 วัน หลังจากเก็บข้อมูล ผู้วิจัยนำเสนอข้อมูลกับอาจารย์ที่ปรึกษาเป็นระยะๆ

7.3.4 ช่วงเดือนธันวาคม พ.ศ. 2549-มกราคม พ.ศ. 2550 ผู้วิจัยได้เข้าไปเก็บรวบรวมข้อมูลเพิ่มเติมในส่วนที่ยังขาดอยู่หรือในบางประเด็นที่ขาดหายไป โดยไม่ได้เข้าไปอย่างสม่ำเสมอเหมือนช่วงที่ผ่านมา แต่ใช้การนัดหมายกับผู้ให้ข้อมูล ผู้วิจัยเก็บข้อมูลจนครบ

7.4 การยืนยันผลการวิจัย (Validation)

เพื่อยืนยันข้อมูลผู้วิจัยได้ประชุมคนในชุมชน ที่ประกอบไปด้วยนักวิชาการจำนวน 2 คน พัฒนาการจำนวน 2 คน ครูภูมิปัญญา ผู้นำชุมชนและครูอาจารย์ในชุมชนจำนวน 4 คน และตัวแทนครัวเรือนที่ทำเครื่องปั้นดินเผา 2 คน เป็นจำนวน 10 ท่าน โดยผู้วิจัยนำเสนอข้อมูลที่วิเคราะห์แล้ว 3 ด้าน คือ 1) พัฒนาการของชุมชนด้านเกวียน 2) ลักษณะของชุมชนการเรียนรู้ : กรณีชุมชนตำบลด่านเกวียน อำเภอโชคชัย จังหวัดนครราชสีมา 3) แนวทางการพัฒนาชุมชนการเรียนรู้ที่ถอดบทเรียนจากชุมชนตำบลด่านเกวียน ที่ให้ผู้เข้าประชุมพิจารณายืนยันข้อมูล ซึ่งการดำเนินการประชุมได้จัดในวันที่ 6 กรกฎาคม พ.ศ. 2550 ณ สำนักงานเทศบาลตำบลด่านเกวียน อำเภอโชคชัย จังหวัดนครราชสีมา ดังนี้

7.4.1 พัฒนาการของชุมชนด้านเกวียน

พัฒนาการของชุมชนด้านเกวียนในระยะที่ 1 ซึ่งเป็นช่วงของการพัฒนาชุมชนดั้งเดิม คนในชุมชนดั้งเดิม ทำเกษตร จนมีชาวต่างชาติที่มีพื้นความรู้ มีฝีมือทำเครื่องปั้นดินเผา ประกอบกับในชุมชนที่มีทรัพยากรธรรมชาติที่สำคัญคือดิน แล้วชาวชานาตินในชุมชนมาป็น เมื่อชาวต่างชาติมีคนในชุมชนเข้ามาสนใจเรียนรู้จากชาวต่างชาติ พร้อมกับถ่ายทอดต่อให้คนรุ่นหลังจากรุ่นสู่รุ่น ซึ่งผลการวิจัยที่นำเสนอเป็นผลการวิจัยจากบทที่ 6

ผลจากการสัมภาษณ์ สรุปได้ว่า ผู้เข้าร่วมประชุมเห็นด้วยกับการวิจัยในภาพรวม แต่ขอเพิ่มเติมข้อมูลเกี่ยวกับความรู้ในการทำเครื่องปั้นดินเผาที่ได้มีการพัฒนาอุปกรณ์ที่ใช้ในการทำจากเดิมที่ใช้เป็นหมุนที่ทำจากไม้เนื้อแข็ง ที่เรียกว่า “พะมอน” ที่ต้องใช้คนทำ 2 คน ที่ประกอบด้วยนายช่างและลูกศิษย์ โดยขณะที่นายช่างทำการขึ้นรูปในการปั้นบนแป้นหมุนไม้พะมอน จะมีลูกศิษย์ที่เป็นผู้ช่วยหมุนแป้นไม้ให้เข้าจังหวะกับนายช่าง ส่วนการเตรียมดินจะใช้คนทำการเหยียบดินโดยใช้หนังควายปูพื้น แล้วนำดินลงมากอง หลังจากนั้นลูกศิษย์จะทำการเหยียบดินซึ่งการเหยียบดินถือเป็นความรู้ที่เป็นภูมิปัญญาที่ทรงคุณค่า เพราะการที่ลูกศิษย์ใช้เท้าเหยียบดินถือเป็นการสัมผัสด้วยตนเอง จึงรู้ว่ามืออะไรแทรกอยู่ในดิน หลังจากนั้นจะนำเอาออกได้ และมีการสร้างโรงโหลที่เป็นสถานที่ทำเครื่องปั้นดินเผา โดยใช้วัสดุจากธรรมชาติ เช่น หญ้าแฝกนำมาทำเป็นหลังคา และเตาเผาจะทำจากจอมปลวกที่ขึ้นอยู่ตามธรรมชาติ เพราะดินจอมปลวกเหนียวจึงเหมาะที่จะใช้ทำเตาเผา อีกทั้งกระบวนการเรียนรู้ที่นอกจากการถ่ายทอดอย่างเป็นธรรมชาติจากในครอบครัว ยังรวมถึงการขอเข้าไปทำเครื่องปั้นดินเผากับคนในชุมชนที่ทำเครื่องปั้นดินเผาอยู่แล้ว นอกจากนี้ยังเป็นลักษณะของการขอฝากตัวเข้าไปเป็นลูกศิษย์ เพื่อฝึกทำเครื่องปั้นดินเผา

พัฒนาการของชุมชนด้านเกวียนในระยะที่ 2 ซึ่งเป็นช่วงของการพัฒนาชุมชนในส่วนชุมชนการเรียนรู้ ซึ่งในการพัฒนาชุมชนการเรียนรู้ช่วงนี้มีการเปลี่ยนแปลงที่เกิดจากการมีพ่อค้าชาวจีนเข้ามาเปิดร้านชาและรับซื้อเครื่องปั้นดินเผา รับแลกเปลี่ยนกับการจ่ายเงิน และคนในชุมชนมีการเปิดรับความรู้ใหม่ ๆ จากนักวิชาการ ผู้รู้ ที่มีความรู้ด้านศิลปะและการ

ออกแบบ ส่งผลให้มีการนำความรู้ใหม่เข้ามาต่อยอดความรู้ที่เป็นภูมิปัญญา ซึ่งผลการวิจัยที่นำเสนอเป็นผลการวิจัยจากบทที่ 6

ผลจากการสัมมนา สรุปได้ว่า ได้มีการเปลี่ยนแปลงขึ้นในชุมชนจากการมี นักวิชาการได้เข้ามาในช่วง พ.ศ. 2518 ซึ่งนำโดย อ.วิโรจน์ ศรีสุโร ซึ่งได้มีการนำเอาความรู้ทาง วิชาการเข้ามาปรับปรุงรูปแบบผลิตภัณฑ์ เริ่มมีร้านค้า มีการพัฒนาเตาเผามาเป็นเตาเผาแบบก่อ แทนเตาเผาแบบเดิมที่ทำจากจอมปลวกที่ขึ้นเองตามธรรมชาติ นอกจากนี้ยังมีการปรับปรุงใน เรื่องส่วนผสมของดินที่ใช้ทำเครื่องปั้นดินเผา โดยนำดินทรายมาผสมกับดินเหนียว เพราะทนไฟ ยิ่งไปกว่านั้นกระบวนการเรียนรู้ของคนในชุมชนช่วงนี้ ยังเกิดจากการเรียนรู้ที่ผ่านการเข้ามาช่วย ทำงานโดยเริ่มทำจากสิ่งง่าย ๆ ก่อน ฝึกไปที่ละเรื่องเช่นการเข้ามาช่วยหมุนแป้นไม้พะมอน เพื่อให้ช่างขึ้นรูปในการปั้น

พัฒนาการของชุมชนด้านเกี่ยวเนื่องในระยะที่ 3 ซึ่งเป็นช่วงของการพัฒนา ไปสู่ชุมชนการเรียนรู้และมีการต่อยอดความรู้ที่เป็นภูมิปัญญาไปสู่การทำในเชิงพาณิชย์ ช่วงนี้มีความต่อเนื่อง จากการที่คนในชุมชนได้เปิดรับความรู้ใหม่ ๆ เกี่ยวกับการทำเครื่องปั้นดินเผาจาก นักวิชาการผู้รู้ รวมทั้งการได้รับการกระตุ้นให้เกิดความสนใจเรียนรู้จากกิจกรรมต่าง ๆ รวมทั้ง การรับฟังคำแนะนำจากลูกค้า ซึ่งในช่วงนี้ได้มีการพัฒนาผลิตภัณฑ์ให้เป็นที่พอใจอย่างสูงสุดจาก ลูกค้า ซึ่งผลการวิจัยที่นำเสนอเป็นผลการวิจัยจากบทที่ 6

ผลจากการสัมมนาผู้เข้าร่วมประชุมเห็นด้วยกับการวิจัยในภาพรวม แต่ขอ เพิ่มเติมข้อมูลก็คือคนในชุมชนมีเป้าหมายในการผลิตเครื่องปั้นดินเผาให้มีคุณภาพดี จึงได้มีการ เปิดรับความรู้สมัยใหม่เข้ามาผสมผสานกับความรู้ที่เป็นภูมิปัญญา มีการพัฒนาเทคโนโลยีให้ เหมาะสมกับงาน

7.4.2 ลักษณะของชุมชนการเรียนรู้ : กรณีชุมชนตำบลด่านเกวียน อำเภอ โขชัย จังหวัดนครราชสีมา

ผู้วิจัยได้นำเสนอผลการวิจัยที่เกี่ยวข้องกับชุมชนการเรียนรู้ของด่านเกวียน ใน 3 ประเด็น คือ 1) คนและลักษณะของคน 2) สิ่งแวดล้อมของชุมชนที่ประกอบไปด้วยความรู้ และแหล่งเรียนรู้ 3) กระบวนการถ่ายทอดความรู้ ซึ่งผลการวิจัยอยู่ในบทที่ 5 เป็นไปตามกรอบ การวิจัยบทที่ 2 ผลจากการประชุม ผู้เข้าประชุมเห็นด้วยตามผลวิจัยทั้งหมด แต่มีข้อเสนอแนะ เพิ่มเติมคือ

1) ให้เพิ่มลักษณะของคนด่านเกวียน คือ เป็นคนที่รักการเรียนรู้ มี ทัศนคติที่ดี อยากถ่ายทอดโดยไม่คิดหวงวิชา มีความเอื้อเฟื้อความรู้โดยใครที่สนใจอยากเข้ามา เรียนรู้ สามารถเข้ามาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ได้ตลอดเวลา นอกจากนี้ยังมีความรักในตัวภูมิปัญญา ที่เน้นทำเครื่องปั้นดินเผาโดยอดทนต่อความเหนื่อยยาก แม้จะเหนื่อยก็ทำจะยากลำบากก็ทำ โดย ไม่ท้อแท้

2) สิ่งแวดล้อมของชุมชน ได้เน้นให้ชุมชนนี้เอื้อต่อการเรียนรู้เพราะมีบรรยากาศที่เป็นวิถีชีวิตของคนในท้องถิ่นที่สามารถเข้าไปเรียนรู้ได้ทุกจุดของด้านเกรียน อยากรศึกษาตรงไหนศึกษาได้หมด ไม่ว่าจะเป็นโรงงานทำเครื่องปั้นดินเผา ร้านค้า เต้าเผา นอกจากนี้หน่วยงานราชการยังได้มีการจัดศูนย์เรียนรู้(Learning Center) ที่จะมีวิดิทัศน์ ให้รายละเอียดเกี่ยวกับชุมชนและการทำเครื่องปั้นดินเผา

3) กระบวนการเรียนรู้ ซึ่งได้เน้นให้มีการเรียนรู้แบบขอเข้าไปเรียนด้วย ก็ยินดีถ่ายทอดให้ เช่น นายช่างกับลูกศิษย์ และถือเป็นการเรียนรู้ที่ผ่านการทำงานอย่างเป็นขั้นตอน ที่เริ่มด้วยการทำสิ่งที่ย่างไปหาสิ่งที่ยาก รวมทั้งจะทำให้ลูกศิษย์สามารถรู้ขั้นตอนการทำงานทุกขั้นตอน

7.4.3 แนวทางการพัฒนาชุมชนการเรียนรู้ที่ถอดบทเรียนจากชุมชนตำบลด้านเกรียน

ในประเด็นนี้ผู้วิจัยได้นำเสนอผลจากการวิเคราะห์กระบวนการพัฒนาไปสู่ชุมชนการเรียนรู้ที่สามารถนำไปใช้กำหนดแนวทางการพัฒนาชุมชนการเรียนรู้กับชุมชนอื่นได้ 3 ประเด็นคือ 1) แนวทางการพัฒนาคน 2) แนวทางการพัฒนาสิ่งแวดล้อมชุมชน 3) แนวทางในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ตามผลวิจัยในบทที่ 6 ซึ่งผู้เข้าสัมมนาทุกคนเห็นด้วยในกรอบกว้างของแนวทางการพัฒนาแต่ให้เพิ่มเติมในรายละเอียดดังต่อไปนี้

แนวทางในการพัฒนาคน ในชุมชนมีหลายกลุ่ม แต่ทุกกลุ่มได้พัฒนาการเรียนรู้ของตนเองจากการทำเครื่องปั้นดินเผา ในกระบวนการเรียนรู้ต้องปลูกฝังความรักและสร้างศรัทธาให้คนในชุมชนรู้คุณค่าของวัฒนธรรมและมรดกของชุมชนว่าเป็นสิ่งที่ทุกคนต้องรักษาไว้และศรัทธาในท้องถิ่นที่ทำให้พวกเขามีอยู่มีกินเพราะความรู้ของชุมชนสามารถนำมาสร้างอาชีพได้

แนวทางในการพัฒนาสิ่งแวดล้อมของชุมชน การพัฒนาสิ่งแวดล้อมควรเน้นให้คนในชุมชนรู้จักรักษาไว้ซึ่งทรัพยากรของท้องถิ่น อันได้แก่ ความรู้ที่นำมาสร้างเป็นอาชีพ ทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ในท้องถิ่นและสามารถนำมาใช้ประโยชน์สนับสนุนการประกอบอาชีพได้ นอกจากนี้ยังมีการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ที่เป็นบุคคลด้วยการปลูกจิตสำนึกให้รักที่จะถ่ายทอดความรู้ไม่หวงวิชา พร้อมกับภูมิใจในความรู้ของชุมชนที่ยิ่งถ่ายทอดมากเท่าไรก็จะคงอยู่ไม่สูญสลายไปจากชุมชนมากเท่านั้น

แนวทางในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การเน้นให้มีการเรียนรู้ผ่านการทำงานกับผู้รู้ตามความพอใจซึ่งในกรณีด้านเกรียนคือนายช่าง ที่ทำให้ลูกศิษย์สามารถเข้าใจการทำงานได้อย่างเป็นระบบและทุกขั้นตอน พร้อมทั้งสามารถแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในขณะที่เกิดข้อสงสัยได้อย่างเป็นธรรมชาติ โดยนายช่างจะฝึกให้ลูกศิษย์เริ่มทำงานจากสิ่งที่ย่างไปหาสิ่งที่ยาก ทำให้คนในชุมชนได้มีการพัฒนาการเรียนรู้มาอย่างเป็นระบบทุกขั้นตอน และยังเน้นให้มีการเรียนรู้ที่ใช้กระบวนการกลุ่มเพื่อสร้างความเข้าใจให้เกิดขึ้นได้อย่างรวดเร็ว ดังจะเห็นได้จากกรณีด้านเกรียนที่คนในชุมชนเข้ามาเรียนรู้สิ่งใหม่ ๆ กันเป็นกลุ่มจากผู้นำ ครูภูมิปัญญา โดยเมื่อเกิดข้อสงสัย

สามารถซักถาม แลกเปลี่ยนเรียนรู้กันได้ในพื้นที่ทั้งกับคนในกลุ่มเดียวกันที่เข้ามาเรียนรู้และกับผู้ถ่ายทอด ส่งผลให้เกิดความเข้าใจได้เป็นอย่างดีและรวดเร็ว

นอกจากนี้ในการพัฒนาไปสู่ชุมชนการเรียนรู้นั้น ให้พัฒนาบนเงื่อนไขของบริบทและสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมของชุมชน ทั้งนี้ หน่วยงานภาครัฐที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการพัฒนาไม่ควรที่จะนำความรู้หรือเทคโนโลยีใหม่ ๆ ที่ตนเองรู้เข้าไปใส่ในชุมชน หรือทำให้ชุมชนยอมรับ ซึ่งการพัฒนาในลักษณะเช่นนี้จะทำให้ชุมชนล่มสลายและไม่สามารถพัฒนาตนเองได้อย่างยั่งยืน

8. การประมวลผลและการวิเคราะห์ข้อมูล

การวิจัยครั้งนี้ใช้การรวบรวมข้อมูลจากการสังเกตและการสัมภาษณ์ จึงทำการวิเคราะห์ข้อมูลโดยเริ่มด้วยการจัดระบบของข้อมูล ด้วยการจำแนกและจัดข้อมูลเป็นหมวดหมู่ตามประเด็นที่ศึกษา วิเคราะห์เปรียบเทียบข้อมูลแต่ละประเด็นเพื่อหาข้อสรุป หลังจากนั้นจึงวิเคราะห์โดยภาพรวมตามแนวคิด ทฤษฎีที่ใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาไปสู่ชุมชนการเรียนรู้ และสรุปตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย

9. การนำเสนอผลการวิจัย

การนำเสนอผลการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ใช้วิธีการนำเสนอด้วยวิธีการพรรณนาวิเคราะห์ (Analysis Description) ซึ่งเป็นลักษณะของการบรรยาย อธิบายข้อเท็จจริง รวมไปถึงการนำเสนอข้อมูลตามกรอบแนวคิดทฤษฎี เพื่อให้รู้และเข้าใจถึงลักษณะของชุมชนการเรียนรู้และปัจจัยที่จะมีอิทธิพลต่อการพัฒนาไปสู่ชุมชนการเรียนรู้